

Ma Senyora, La Comtessa

La Comtessa de Molins,
segons el Gegant de Sant Pere
(també conegut com
el Gegant de Ventalló)

1a part: introducció (entre les runes de Quermançó)

Quan el vent s'atura a voltes
i no xiula entre els forats
ja no aixeca polseguera
d'entre els rocs amuntegats.
Quietud de cementiri
Instal·lada a tot racó:
sols la lluna i el silenci
i el gegant de Ventalló.

Dol pensar que sota terra
aixafat pel pedrisser
hi ha el cadàver d'una dama,
cor gentil i bandoler.
La més bella, la més digna,
la de sentiments més fins,
a la força fugitiva:
la comtessa de Molins.

El seu cos entre les runes
i escampalls dels seus tresors
i les restes dels sequaços
definitivament morts.
Qui espantava fortalezes
i era l'ama dels camins...
ara immòbil i indefensa,
¡oh Comtessa de Molins!

Què altra cosa jo voldria
ans restar eternament,
protegint vostra dormida
de la fúria de la gent?
Que ningú mai no destorbi
el repòs de Quermançó
mentre guardi alguna força
el gegant de Ventalló.

Preparàreu vós la pólvora
que el francès va abandonar,

encenguéreu vós la metxa
que us havia d'enterrar.
I jo us feia a Garriguella
implorant Nostre Senyor...
¡Tant de bo si algú avisava
el gegant de Ventalló!

Bé m'han dit que l'abadessa
us féu fora a son desgrat,
obligada per l'ofici
i per ordre del bisbat.
Quants de cors que sense entranyes
porten hàbits caputxins,
ser hipòcrita no és vici,
oh Comtessa de Molins.

Vostra colla no obeïa,
saquejava sense fre,
ja no respectava vides
i matava per plaer.
No podíeu sobreviure
entre homes tan mesquins.
Decidíreu que enllestíeu
la Comtessa de Molins.

Un camí sense sortida
és talment una presó
i vós l'ànima teníeu
pensant en la Salvació.
¿No hi havia escapatòria
ans la pròpia destrucció?
¿I per què no avisàveu
el Gegant de Ventalló?¹

1 En versions escenificades s'hi han introduït alguns canvis i afegitons que ressenyarem perquè pot ajudar a entendre certs elements del romanç que en el seu redactat original no s'hi havia parat esment. Les obres teatrals s'iniciaven amb un personatge, el Romancer, que feia el següent preàmbul:

Benvolguda concurrència, / vet aquí que ens hem trobat
repartint-nos una herència / que l'atzar ens ha llegat.
És la dot d'una Comtessa / com un crit desesperat,
com un clam que se'ns adreça / (amb) rebel·lia i llibertat.
Sigui crònica o llegenda, / sigui mite o realitat,
conte humil, faula fatxenda, / admirem-ne el seu relat.
I després que a casa seva / provi treure'n l'entrellat,
cadascú l'hereu, l'hereva, / d'allò que s'haurà emportat.

2a part: saquejadors

Sovint sento com s'acosten
vilatans que ensumen l'or,
porten una torxa encesa
i ple de cobdícia el cor.
Han sentit parlar de joies,
de vestits i de tresors.
Com que saben que sou morta
ara us han perdut la por.

Ni mirar-vos no gosaven
i ara us volen saquejar.
Són voltors de covardia,
cucs i rates de fossar.
No patiu, el vostre somni
ningú no el profanarà.
Dormiu ara, ja que en vida
no poguéreu descansar.

Tot just sento que ja arriben
jo m'enfilo dalt del mur.
Ans de travessar la porta
surt la lluna al meu ajut.
Crido fort: ¿Qui sotjaria
aquest temple de quietud?
I aixecant tota ma alçària
els agreujo son ensurt.

Fugen, corren, s'entrebanquen,
espantats i acovardits.
Tot sovint perden els estris
i els fanals que fan servir.
Corren veus per entre els pobles
que al castell hi ha esperits.
Així mai més no vinguessin
ni de dies ni de nits.

3a part: **promesa**

Ma Senyora la Comtessa,
sigui el cel mon testimoni
d'una molt lleial promesa
feta a Déu, feta a la Verge
i a la humanitat sencera,
que d'aquí no marxaré
ni podran fer-me'n enrere
sinó amb vós, que pugueu rebre
sant sepulcre, a Sant Pere.

Ma Senyora la Comtessa,
juro que rescataré
de també sota les pedres
tots els cossos bandolers
que de vostra colla eren
que si vils i si mesquins,
sanguinaris i fatxendes,
sinó víctimes no foren
de l'abús i la misèria.

Ma Senyora la Comtessa
trobaré també els tresors
de brillants gemmes i perles,
de doblers d'or i d'argent,
els botins de vostres gestes,
que donar-los he de fer
al germà petit que us queda,
que refaci vostre nom
restaurant la vostra hisenda.

Ma Senyora la Comtessa,
ni un segon descansaré
fins que acabi ma escomesa
en secret i en solitud,
i si el cos lassat flaqueja
que reposi escrivint versos
recordant vostres proeses
que cap no en sigui oblidada
en el pas feixuc dels segles.

4a part: **naixença**

De petit, a la vora del foc,
m'explicava la mare històries,
fantasies, llegendes del lloc
amb què tots espantàvem cabòries.

Que l'esposa del comte Molins
tot de sobte es trobà malament.
Enfebrada amarava coixins,
no dormia, cridant constantment.

Decidiren portar l'afectada
a Terrades, a fer-se mirar
per la bruixa Carmeta aciençada
en mixtures i en arts de curar.

La Carmeta, de mot Pelletaire,
els digué que no havien de témer,
que era un mal de durar no pas gaire:
que, recent, el prenys sembla que crema.

I el bon comte amb un fil de veu,
com qui vol córrer molt i anar a pams,
demanà si seria un hereu
tot pensant en la feina dels camps.

I la bruixa veient-lo a venir:
"Noia és" féu, amb aire de guilla,
i afegí: "mes tan gran son destí
que molts reis la voldrien per filla.

"Quina fóra sa gran decepció
ja que el comte no sap més prebenda
que un bon fill, fort i treballador
que aixequés de Molins nom i hisenda.

No entenia el bon comte aquells mots
que l'haurien d'omplir d'alegria,
que cap fill no tindria més dots
com la seva pubilla tindria.

De petit, a la vora del foc,
m'explicava la mare històries,
fantasies, llegendes del lloc
amb què tots espantàvem cabòries.²

2 En alguna versió escenificada es presentava el personatge de la Carmeta Pelletaire.

Dos-cents anys fa que a Terrades
de Sant Pere hi va arribar
un humil i tosc carruatge
per la bruixa demanant.

La Carmeta Pelletaire,
tan famosa a l'Empordà,
guaridora de febrades
i eminència en l'embaràs.

5a part: infantesa

Al carrer de Cavallers
hi vivia na Teresa,
la comtessa de Molins
envoltada de respecte.
Joveneta tant com és
refinada i de bon veure
sempre corre pels sembrats
cavalcant l'euga més ferma.
Mai no juga pels carrers
ni festeja quan és festa,
si fa fred o bé calor
ella sempre va per feina.

Els seus pares massa grans
i el germà tot just s'aixeca
aferrat al seu bressol,
ella és qui a tots sustenta.
Quan convé fa de pagès,
quan convé fa de mestressa,
de pastor, de segador,
de senyor i d'infermera.³
No coneix cap altra por
que la por que no confessa.
No coneix cap altra llei
que no fer sempre la seva.

Els xicots, tot vehements,
parlen d'ella a la taverna,
les beates i el mossèn
la critiquen i l'envegen.
Però ella amb son cavall
es recorre tot el terme,
tan de dia com de fosc,
tan tardor com primavera.
Sense escola gairebé

3 En altres versions: “de marxant i de cuinera.”

ella és qui sap més de lletra,
ni li cal dur cap anell
perquè li diguin comtessa.⁴

4 En una de les versions teatrals, aquests versos s'acabaven amb la presentació de l'escena feta amb els següents versos:

El seu pare, ja envellit,
pesca al rall mentre l'espera.

6a part: setge dels francesos

Vuit anys justos que comptàvem
depassat el mil vuit-cents.
Fou un any d'escaramusses,
fou l'inici dels mals temps.

Puix vingueren els francesos
amb posat conqueridor,
travessaven la frontera
com qui és amo i senyor.

No trobaven resistència
ni tampoc salutació.
Els soldats feien la cara
del mateix emperador.

Fent camí cap a Girona,
assetjant la capital.
En sis mesos, calculaven,
arribar a Portugal.

A Girona no els volgueren
i tancaren porticons.
Orgullosos els gavatxos
la voltaren de canons.

Les patrulles viatjaven
transportant les municions.
Tants soldats per la contrada
van portar complicacions.

Afamats per tant de règim
i ordenances militars,
per allà on desfilaven
n'espiaven els corrals.

Robar ous, conills, gallines,
tota classe d'animals,
en les tropes veteranes
eren fets dels més normals.

Vilatans de les contrades,
enemics de fer enrenou,
per vetllar les pertinences
ben aviat van dir que prou.

Els pagesos tenen pàtria
si defensen el seu sou.
Declarada fou la guerra
al senyor Napoleó.

Van tancar totes les portes,
se'ls negava provisions,
i ratziaven les patrulles
per robar-ne municions.

Cada vila gallejava
de tenir millors herois,
de fer torna en els exèrcits
i atacar-ne els seus combois.

Tant hi feia que es tanquessin
i voler-se independents.
Poc podien uns quants homes
si els soldats eren milers.

Ara un poble, ara l'altre,
tots s'anaren sotmetent
només un amb les muralles
resistia heroicament.

Un sol poble sols quedava
oposat a l'invasor.
Decidiren posar setge
a Sant Pere Pescador.

Per doblar-la de seguida,
que en restés un bon record
enviaren l'estrateg i
coronel Pierresfort.

Coronel:
"Trista vila de Sant Pere

que s'amaga rere els murs,
pagaran tots els teus homes
amb escreix les vides llurs."

Assetjaven nostra vila
amb canons i mil soldats.
La guardaven ses muralles
i tot d'homes ben armats.

Santperencs per les troneres,
per teulades i terrats,
no donaven nostra vila
ni als avisos ni als atacs.

La Comtessa, ara òrfena,
auxiliava els malferits,
carregava els arcabussos,
animava els defallits.

Sempre alerta, sempre viva,
com si no veiés venir,
de Sant Pere, dia a dia,
l'imminent fatal destí.

Bateries l'envoltaven
i eren tres mesos passats,
la muralla s'esberlava,
s'enfonsaven els teulats.

Pierresfort s'impacientava
esperant la rendició,
i a la fi va decidir-se
a ordenar la destrucció.

Coronel:

"Santperencs, el nostre exèrcit
va camí de Portugal.
Una vila no és obstacle
a una marxa triomfal."

"Nostre imperi no s'atura
per un simple llogarret.

En farem, puix resistiu,
de Sant Pere, cau i net."

Els crits, l'arcabuseria,
el bramul fer dels canons,
l'aire pur enterbolien
com en nit de llamps i trons.

La Comtessa, implacable,
la defensa organitzà
fins que ja no hi quedava
quasi res per defensar.

Enfilada a les muralles
tots n'estaven admirats.
El Pastor de Batipalmes
disparava al seu costat.

Descatllar sense més armes,
Caramany sense fortí...
Per més actes d'heroisme,
s'acostava ja la fi.

Ordenà llavors la fuga
per un túnel al Fluvià
d'aquells homes que quedaven
que es poguessin defensar.

Tots els altres a l'església,
correguts els forrellats,
esperant que la Comtessa
(a)consequís sa llibertat.

Els francesos destruïren
del recinte tots els murs,
penetraren a les cases
sens trobar-hi pas ningú.

S'aturaren a l'església
demanant parlamentar
amb aquell qui representi
l'abolida autoritat.

La Comtessa surt de dintre
amb espasa i paraments:

Comtessa:

"Jo mateixa, qui procura
per tots els supervivents."

Coronel:

"¿On són els homes del poble
que sols una noia envien?
¿És que no em creuen prou noble
i temen que els trairia?"

Comtessa:

"No sóc noia, que sóc dama:
sóc Comtessa en bona llei.
Al meu cint jo porto espasa
que donada fou per rei."

La Comtessa, ben serena,
Pierresfort, bocabadat,
negocien la manera
d'aquells que han de ser salvats.

Coronel:

"Respectar els infants i dones,
també els vells i malferits.
Matarem però tots els homes
que a mon pas s'han resistit."

Quina no és sa gran sorpresa
tot de veure's enganyat:
dins del temple només queden
aquells qui són perdonats.

Comtessa:

"Coronel, matar volíeu
de la vila els combatents:
doncs mateu-me, que a Sant Pere
no en podreu trobar cap més."

"O penseu que en cas contrari

mai la plaça hagués cedit.
Acompliu el nostre tracte
(a)fusellant-me tot seguit."

Rabiüt pel seu ridícul
decideix saqueig total
i l'incendi d'edificis
fins l'església i l'hospital.

La Comtessa fa un somriure
quan una àliga reial
al seu muscle es posa enorme
sens causar-li pas cap mal.

Comtessa:
"Heu de dir-li al rei de França
que ha de fer bona memòria
que cremant pobles i viles
no li'n restarà cap glòria."

Coronel:
"Vos, senyora i noble dama,
qui m'haveu ensarronat,
d'enginyosa tindreu fama,
de valenta i bon soldat."

I besant sa mà exquisida
girà cua el cavaller;
un petó per tot botí,
el seu cor per presoner.

Vuit anys justos que es comptaven
depassat el mil vuit-cents.
Fou un any d'escaramusses,
fou l'inici dels mals temps.⁵

5 En versions escenificades aquesta part es va resumir dràsticament de la següent manera:

Ja passaven vuit anys justos / més ençà del mil vuit-cents.
Fou un any d'escaramusses, / fou l'inici dels mals temps.
Puix vingueren els francesos / amb posat conqueridor,
travessaven la frontera / com qui és amo i senyor.
Ara un poble, ara l'altre, / tots s'anaren sotmetent
només un amb les muralles / resistia heroicament.
¿Un sol poble a la comarca / rebel·lant-se a l'invasor?

7a part: després de la guerra

Déu no vulgui que tornin uns temps com aquests
que Sant Pere és un niu de fracàs i enderrocs.
Vilatans s'aixopluguen en caus sens parets
mentre arriben estranys fugitius d'altres llocs.

És un poble en ruïnes fet desolació
on la força és l'ordre i la mort la quietud.
Qui quan torna comença la reconstrucció
mai no saps si és l'hereu o algun indegut.

Déu no vulgui que tornin uns temps com aquests
en què els camps s'abandonen sens res per plantar.
El que importa és només protegir-se dels freds:
hi ha pollancs, tamarius i cairats per cremar.

Els pagesos malviuen porucs i afamats:
les collites són minses, no hi ha compradors,
el trabuc sempre a punt, sempre desconfiats...
¡abstenu-vos d'entrar, rodamóns, malfactors!

Déu no vulgui que tornin uns temps com aquests
que us demanen almoïna per la Santa Creu

¡Decidiren posar setge / a Sant Pere Pescador!
Assejaren, doncs, la vila / amb canons i mil soldats.
La guardaven ses muralles / i tot d'homes ben armats.
La Comtessa, ara òrfena, / auxiliava els malferits,
carregava els arcabussos, / *alentava* els defallits.
Sempre alerta, sempre viva, / com si no veiés venir,
de Sant Pere, dia a dia, / l'imminent fatal destí.
El francès s'impacientava / esperant la rendició,
(segueix)
i a la fi va decidir-se / a ordenar la destrucció.
Ja s'amaguen a l'església / dones, vells, ferits i nens
mentre fugen per un túnel / els darrers supervivents
que salvar volen la vida, / que la vila no ho pot ser.
Pierresfort entra a la plaça / i escridassa els santperencs.

Després del diàleg entre en Pierresfort i la Comtessa, el Romancer explicava:
El francès ha pres la vila / (i) tot seguit l'ha abandonat
freturós per altres fites / ocupat en mil combats.
Sant Pere, destruïda, / la Comtessa veu marxar
mentre altra gent hi arriba, / fugitius i condemnats.
¡Mai, Sant Pere, t'hagués vista / en tan lamentable estat!

i són monjos que esperen trobar-vos distrets
per robar-vos la vida i allò que tingueu.

¡No esmenteu l'olla oculta davall d'un rajol!
¡Nit i dia vetlleu el garrí del corral!
¡Quin recapte tan magre que bull al perol!
¡Sense metge no cal ni posar-se malalt!

Déu no vulgui que tornin uns temps com aquests
les tavernes, només, són afers de profit,
per on corre el mal vi, l'odi i els ganivets,
cal mirar de reüll a qui et veu fit a fit.

Malcuada per nom i per identitat
és mestressa d'un antre en el carrer Major.
Ella que és ex-convicta d'un assassinat
sap com fer per atraure clients (a) l'interior.

Déu no vulgui que tornin uns temps com aquests,
temps de pesta en què sols sobreviuen els rics
amb mixtures de bruixes d'uns altres indrets,
sabedores de plantes i antídots antics.

Miserables pregueu amb posat ben sorrut
de genolls el diumenge a la Missa Major,
barretina a la mà, pantalons de vellut,
la faldilla més nova amb caputxa i gipó.

Déu no vulgui que tornin uns temps com aquests...

8a part: bandolers a Sant Pere

¿Malfactors a Sant Pere?
Tants com en vulgueu i més.
Han fugit d'altres viles
i aquí han trobat recés.
És un poble en ruïnes,
sens places ni carrers...
Ha deixat tal herència
la Guerra del Francès.

N'hi ha de contrabandistes,
captaires, bandolers,
rodamóns, trinxeraires,
escàpols, delinqüents,
assassins, carteristes,
proscrits, saltaparets,
escollida brivalla...
complet l'assortiment.

Les tavernes són plenes,
a dins tot és permès:
us serveixen si volen
alguna cosa més.
Si és que us donen conversa
cuiteu vostres diners.
No hi busqueu gaire brega...
¡Sabreu seguir un consell!

El catau més infame,
de tots el més infest,
és de la Malcuada,
de nom, honor i fets.
Té la cara marcada
i l'ànima pudent.
D'homes, tots li fan d'home
però cap no n'és el seu.

En Magí el coltellaire
és rei dels ganivets,
dóna classes al pati
d'assalt i atracament.

Diu que ha mort disset homes,
i n'ha ferit a cents.

Mira la Malcuada
amb apetit ardent.

El desig l'arrossega,
la vol només per ell,
i mil homes batria
quan el despit li creix.

Sí, hi ha d'altres tavernes,
mestresses, taverners,
deixeu, però, l'esperança:
pertot és el mateix.

Vós que sou a Sant Pere
a fer de tafaner,
aneu amb molt de compte,
sigueu sempre prudent.

Viure aquí no val gaire,
tot just el que porteu,
la llei no té cap força
perquè la força és llei.

9a part: el Forn i la Sopa

El baró de Caramany,
afligit per tant de plany,
un desig son cor perfila:
ajudar tot bon cristià
perquè pugui fer-se el pa
bastint "el Forn de la Vila".

I a la plaça del seu nom
fa una crida per tothom
i els explica què vol fer:
"Pago l'obra en prou grandària
i la llenya necessària,
també el treball del forner."

Caritat que s'encomana
per combatre set i gana
dels que no poden menjar,
a la porta del seu mas
serviran amb perol gras
"la Sopa dels Descatllar".

I a la plaça del seu nom
fa una crida per tothom
i els explica el seu reclam:
"Indigents de tot arreu,
tant de pas com si us quedeu,
no morireu pas de fam."

10a part: el gegant de Sant Pere

Al costat de l'església
els meus pares malvivien
ja granats i sense hereu,
mísers com la majoria.
Cada cop més desolat
el meu pare repetia:
"Casa vella sens mitjans
ni un gegant l'aixecaria".

Suplicant amb devoció
gairebé amb idolatria,
a la Verge (del) Portalet
per si un fill els concedia.
Recordà ma mare sempre
que resant-hi, un bon dia,
una veu al seu darrera
li parlà tot sibil·lina.

Veu de dona, de la "Raca",
amb renom de fetillera,
que li deia vehement:
"¿Per què plores, ploranera?
¡Que no veus com mira i riu
d'amagat de tots la Verge!
Pots donar per concedit
el motiu de tanta prèdica".

I així fou que un any després
en aquest món jo ja hi era,
corpulent com un gegant
i amb afany d'anar per feina.
Com Narcís em batejaren,
i Fullà mon pare es deia
però tothom em coneixia
per Gegant, el de Sant Pere.

Treballant de sol a sol,
fent costat a *n'el* meu pare,
els de casa ens vam refer

amb els temps que milloraven.
M'agradava molt llegir,
la musica m'encantava,
més que no pas pledejar
pels carrers i per les places.

"Ets talment com la Comtessa"
els meus pares sentenciaven
i explicaven tals històries
que el meu cor se'm trasbalsava.
"I en marxar aquell coronel,
¿què es va fer d'aquella dama?"
"S'esfumà com ho fa el vent.
Ben del cert, no hi ha qui ho sàpiga."

Van pensar donar-me estudis
de veure'm llegint tothora,
però a Sant Pere, valga'm déu,
ni tan sols hi havia escola.
El rector els recomanava el
Seminari de Girona;
tot seguit hi vaig anar
amb un farcellet de roba.

Estudiava els literats,
teologia i oratòria,
i cantava a la capella
versos de collita pròpia
entendrint els capellans,
i fent sanglotar les monges.
Però enyorava ma família,
mon treball, tot el meu poble.

Vaig tornar, doncs, a Sant Pere,
a la feina brusca i dura.
Però a les nits, al meu terrat,
feia versos a la lluna.
Les rondalles de la mare
recordava una per una;
cadascuna una cançó
i potser d'alguna dues.

Per amiga la guitarra;
d'amagat de tanta púrria
com corria per la vila
buscant brega, buscant lluites.
Ma grandària els espantava
i el meu gest irat de fúria.
Em deixaven ben tranquil
que anés fent la meva ruta.⁶

6 En una versió escenificada es recitaven aquests versos:

Permeteu-me que us expliqui
que a Sant Pere mentrestant
la rutina continuava
malgrat tots els entrebancs.
Sentireu xafarderies,
més de les habituals
ja que és tornat a casa
en Narcís Espriu Fullà.

11a part: casament i fugida

Una noia de vint anys
sense pares, sense terra,
sense ofici, sense guanys,
que n'és filla d'una vila
destruïda per la guerra,
com podrà viure cavil·la.

Ella ho té tot ben perdut:
vol fugir ben lluny d'aquí,
però hi ha el germà menut.
Busca qui en tingui cura
fins que pugui decidir
ell mateix, sa singladura.

Uns parents s'ocuparan
de tots dos a Barcelona;
tanquen casa i allà van.
Però Teresa ja s'inquieta:
no ha nascut ni per minyona,
ni beata, ni tieta.

Un vell amb bon patrimoni,
tot mirant-la amb cobejança,
la demana en matrimoni.
Sense veure-hi cap més trama
hi assenteix amb l'esperança
de tornar a ser una dama.

La cunyada, però, s'hi oposa
i als dimonis s'encomana
que el ric conco tingui esposa.
¡Si us veiés la vostra mare
en mans d'ell i sa germana
més soltera i vella encara!

Així és i ben aviat
la Comtessa, ja prenyada,
confiant que amb el nou nat
del marit agre i gelós,

i amb la fel de sa cunyada,
tot serà més agradós.

Quan l'infant petit arriba
tot encara va pitjor,
com un barco a la deriva.
Tots van contra la Comtessa
que preserva el seu nadó
silenciosa mentre el bressa.

No té ni un moment de pau
però ajupida en el bressol
ni una llàgrima li cau.
El casal és niu de fel
i només té el breu consol
d'una mossa prou fidel.

Canta al fill amb veus tan fluixes
com remor que fan les ones:
"A la nit surten les bruixes
a robar-ne els infantons,
por no tinguis d'eixes dones
si la mare et fa petons."

Qui, audaç contra el francès,
no ha nascut per ser ultratjada
i veu que ja no pot més
quan el vell crida que creu,
atrat per la cunyada,
que aquell fill no és pas seu.

S'alça tota rabiüda
amb el fill ben agafat
i es defensa, sense ajuda,
dels cops, però amb tal dissort
que tombant-la de costat
el fill cau a terra i mor.

Adonant-se'n del desastre
s'abandona al desesper
i s'enfronta al seu malastre.
Prompte va amb daga empunyada

i amb el seu mordaç acer
mata l'home i la cunyada.

No té temps per cap recança
que arreplega tant quant pot
per la fuga cap a França.
La criada va parlant
de l'ajut d'un seu nebot
que es dedica al contraban.

I així és que d'improvís,
fabricant-se un nou futur,
la Comtessa és a París,
i és proscria a Barcelona
per un doble crim obscur
exculpat per la minyona.

Disposant del capital
recollit en un manyoc
de l'estatge conjugal,
esdevé prompte mestressa
d'una saleta de joc
que n'augmenta la riquesa.

A París, però, l'ambient
cobdiciós hi propicia
incident rere incident.
Acusada d'il·legal
i de frau, la policia
li clausura el seu local.

Altre cop sense fortuna
al Voló busca recés
però tampoc se sent impune.
Perseguida pels gendarmes
l'admetran uns bandolers
veient son domini d'armes.

Ai, Comtessa, el vostre fat
era d'ésser bandolera.
I al moment del dur combat,
demostrant a tots qui mana

i lluitant com una fera,
sou triada capitana.

¿Qui és el cap de la partida,
del Capcir a l'Empordà,
més ferotge i decidida,
per boscats, erms i camins?
Bé tothom us respondrà:
la Comtessa de Molins.⁷

7 En alguna versió escènica el nebot de la criada que ajuda la Comtessa es diu Tià i és que la introdueix en el món del bandolerisme. S'hi reciten, com a introducció d'una escena, aquests versos:

En Tià n'és cap de colla
d'un bon grup de bandolers
que travessen la frontera
malfaent a tort i a dret.
Pot convèncer la Comtessa
que s'hi quedi a prova un temps
fins que ben aviat demostra
ser més hàbil que cap d'ells.
Perspicax contrabandista,
bandolera excel·lent.
Ara són en son refugi
celebrant l'èxit darrer.

12a part: mort d'en Magí Ganivetaire

En Magí, l'escardalenc,
prim i àgil, se li marca
l'ossamenta i es belluga
si talment de goma fos.

Front petit, de tanta arruga,
l'ull esquerre que li mira
l'Armentera, mentre el dret
li escodrina Castelló.

Té la boca contrafeta:
mai no saps què significa
la ganyota que hi aboca:
un somrís de repulsió.

El cabell, hirsut i aspre,
mai no el talla ni li creix,
com els quatre pèls de barba
o l'escamp de borrissol.

Amb els homes no té cor,
ni tampoc en té amb les dones,
sinó amb una malcuada
que li ha robat el son.

No té amics, i els enemics,
d'incomptables, no s'arrisquen
a enfrontar-s'hi perquè és destre
amb el glavi, cos a cos.

No es dedica a bandoler
sinó que ensenya l'ofici:
és un mestre consumat
en atac i traïció.

No se sap quan va aparèixer,
si té pares o parents,
quina és la seva història...
Mai no dóna explicacions.

Però la fama li incrimina
moltes morts i molts ferits,
que, fugits, ja no tornaren
reclamant reparació.

Ningú no ha vist mai que mengi
i ningú no ha vist que deixi
d'empassar-se gots i gots
d'aiguardent, de vi i de rom.

Avorreix tothom, però algú
amb prou més intensitat:
el gegant dit de Sant Pere,
que d'invicte té renom.

Entre dents, jura i perjura
que l'ha de posar en ridícul
i després ha d'escorxar-lo
com un porc, davant tothom.

Finalment, un vespre fosc,
el destí, entremaliat,
els enfronta en el catau
quan és ple de gom a gom.

En Magí, només de veure'l,
l'escarneix i el vol ofendre
per sa gran deformitat;
però en Narcís no vol raons.

Aleshores en Magí,
convençut de sa victòria,
fa un esment imperdonable
als difunts del bon xicot.

El Gegant vol que s'esmeni
i en Magí treu sa navalla.
Espurnegen els seus ulls
reflectits al tall il·lustrós.

Tots fan lloc per a la lluita
entre un ciclop desarmat

i un serpent, mestre d'esgrima,
tan pervers com bevedor.

D'un cop cert un braç ja sagna,
tot seguit sagna la cuixa...
i una espatlla... i al costat...
"¡Gegant! ¡Posa't de genolls!"

Confiat, Magí n'assaja
l'estocada del final,
però una mà pel coll l'aixeca
més de quatre pams del sòl.

I deu metres lluny el llença,
rebotit contra el taulell
i quedant embolicat
a la pota de l'escó.

Ja no es mou: té el coll partit
i el punyal clavat al ventre.
Mira amb cara rabiüda,
colltorçat i amb ulls de foc.

Els llambrecs dels parroquians
van del cos que es recargola
en el terra, al Gegant,
xop de sang, xop de suor.

Prou que veu que aquell cadàver
no serà l'últim, si es queda.
Decideix fugir de pressa,
malferit i en la foscor.

Pel camí de Torroella
i pel gual de Valveralla...
Cau davant d'un mas notable
quan arriba a Ventalló.

Els lladrucs desperten l'amo
que espantat pels bandolers
tot seguit vol esbrinar
què és que causa l'enrenou.

Descobreixen el Gegant
en aspecte d'agonia
i ja cuiten a curar-lo
tots els mossos i els senyors.

Dorm, Narcís, tranquil descansa,
que ets al mas dels Parramon:
bona gent, res no has de témer,
ningú no et destorba el son.

Que la casa dels teus pares
i els deu camps abandonats,
que es podreixin a Sant Pere,
aquell cau ple d'escurçons!

Els teus pares sota terra
no tindran pena per tu.
Fins que tots els fets s'oblidin,
queda't a can Parramon.

Ja no ets d'aquest Sant Pere,
n'has fugit per sempre més,
i donem la benvinguda
al Gegant de Ventalló.⁸

8 L'arribada del Gegant a Ventalló es descriu en una versió escènica amb versos lleugerament canviats:

Pel camí de Torroella / i pel gual de Valveralla
va fent via fins que arriba / prop d'un mas de Ventalló.
Els lladrucs desperten l'amo / que espantat per les contalles
tot seguit vol esbrinar-hi / què és que causa l'enrenou.
El Gegant hi descobreixen / en aspecte d'agonia
i ja cuiten a curar-lo / tots els mossos i els senyors.
Jeu, Narcís, tranquil, descansa, / que ets en bona companyia,
bona gent, res no has de témer: ets al mas dels Parramon.
Que la casa dels teus pares i les terres ermes ara,
¡que es podreixin a Sant Pere, aquell cau ple d'escurçons!
No tindran pena per tu els teus pares sota terra.
Fins que tots els fets s'oblidin, queda't sota protecció.
Ja no ets d'aquell Sant Pere, n'has fugit per no tornar-hi.
Donin tots la benvinguda al Gegant de Ventalló.

13a part: la Comtessa a Sant Feliu

La Comtessa, que cavalca
entre prades i serrats,
rep l'avís que una partida
s'ha vist a Viladamat.
Reuneix tots els seus homes
que té prou ensinistrats
i es col·loquen per les vores,
en els marges apostats.
La partida, ben tranquil·la
sembla que no en faci cas;
l'encapçala un famós lladre,
mig pastor, mig capellà.
La Comtessa se n'adona
i els ordena no atacar.
Decidida surt a rebre
el seu bon i antic company.

Comtessa:

"¡El Pastor de Batipalmes,
quin heroi contra el francès!
Qui és amic en hora trista,
és amic per sempre més.
Benvingut a ma guarida,
fer-vos vull honors de rei.
Bon Pastor, m'imaginava
que seríeu un mossèn
i ara trobo que sou l'amo
d'escamots de bandolers."
Expliqueu la vostra vida i
recordem aquells moments.

Pastor:

"Ma Senyora, la Comtessa,
dies fa que vull venir,
quan tot just m'assabentaren
que éreu refugiada aquí.
A Sant Pere tots esmenten
la Comtessa de Molins,
noble dama i valerosa,
de bellesa sense fi.

No com jo, que tant volia
tenir el dret a beneir,
però expulsat del Seminari,
ràbia i fe vénen amb mi.
Fou per lleig que m'expulsaren,
fou per lleig i massa humil.
Ara assalto tot seguici
que travessi els meus camins,
sobretot si és gent de missa,
sobretot barcelonins.
Que de Missa mai no en sento
si no sóc jo qui la diu,
i els que són de Barcelona,
per traïdors i per mesquins,
que als francesos es rendiren
com els xais, sens resistir.
Però no he mort ningú, encara,
que de Déu no en tinc permís,
i si a tots els desvaliso
és que Déu em diu que sí."

Comtessa:

"Sant Feliu de la Garriga
és un bon amagatall,
té segura la fugida i
impossible l'emboscat.
Aquests boscos i garrigues
ara són la meva llar;
em conec cada olivera,
cada erm, cada sembrat,
i els camins que la travessen
els puc córrer amb llibertat.
Es divisa bé la plana
i el camí de la Bisbal,
tot de masos rics i pròspers
i més d'un fortificat.
Els combois de totes bandes
sempre són al meu abast.
M'és igual homes que dones,
bisbes que anticlericals,
que si militars monàrquics

o esquadrons de liberals.
Deixo els pobres infeliços
que no tenen res per dar;
prefereixo els senyorassos
enriquits sens treballar.
Bones són les seves unces
i si el viure he de llevar
no m'hi penso dues voltes
que un sol cop ja és molt pensar.
He patit molt en ma vida
i ara em toca revenjar.
Sense pares, sense terra,
res no sé de mon germà,
i aquell fill perdut per sempre
que no sé ni on és colgat.
Així he mort també un meu lladre
que de mi volgué abusar;
el seu cos penja d'un arbre
i ningú no el pot tocar.
Ara els homes em respecten
perquè saben què els hi va:
han entès que amb la Comtessa
el desig fa perdre el cap."

Festa grossa fan els lladres
com dinar de germanor
i s'expliquen les batalles
de mentida i de debò.
Qui en sap tres diu que són quinze
mentre escuren els perols.
Són amics ja per a sempre
quan són buits els garrafons.
Mentrestant, dins de l'ermita,
la Comtessa i el Pastor
van pactant el territori
com resant una oració.
La Comtessa vol la serra,
de Bellcaire a Ventalló,
de Llampaias a Sant Jordi,
de Guialbes fins a Albons.
El Pastor, però, li reclama

els voltants de Castelló
fins a Sant Pere de Roda:
Peralada i aiguamolls.

Pastor:

"Ara és temps de competència:
de partides n'hi ha pertot;
que La Vila dels Set Lladres
és Sant Pere Pescador.
No hi ha poble amb mala fama
que li arribi ni al taló.
Ja n'és massa concurrència;
cal trobar l'aturador."

Comtessa:

"No ens podem sentir culpables
perquè els temps siguin com són,
que d'hereus hem vingut lladres:
som proscrits perquè algú ho vol.
Robem rics que s'ho mereixen,
robem al governador,
robem masos, forteses,
palaus, bisbes, traïdors...
Que si un dia s'acabessin
lluiria més el sol:
¡robem, doncs, que és bona feina,
potser la millor del món!"

14a part: la Comtessa i el Gegant

La Comtessa ja és llegenda,
més llegenda com més va;
no hi ha dona més odiada
ni envejada a l'Empordà.

La partida que comanda
és la més potent que hi ha,
amb setanta o més lladres
i molts altres d'aspirants.
Tant si assalten carruatges
o escometen un palau,
tornen amb la bossa plena:
no coneixen el fracàs.
A peu pla són invencibles,
invencibles a cavall,
la Comtessa sempre alerta,
obedients al seu reclam.
La Comtessa ja és llegenda,
més llegenda com més va;
no hi ha dona més odiada
ni envejada a l'Empordà.

El gegant canta que canta,
mai no es cansa de cantar:
al trist torna l'alegria
i a l'alegre fa plorar.

Pels camins va amb gallardia
però una espina porta al cor:
per l'esguard ningú diria
que son pit pateix d'amor.
Una noia de Sant Pere
li va dir un bell matí:
"Ni les flors són per a l'era
ni el gegant serà per mi."
I així fan totes les noies
que ell troba a l'Empordà:
riuen d'ell i li fan burles
quan els prega de ballar.
El gegant canta que canta,

mai no es cansa de cantar:
al trist torna l'alegria
i a l'alegre fa plorar.

La Comtessa ja és llegenda,
més llegenda com més va;
no hi ha dona més odiada
ni envejada a l'Empordà.

Quan el bisbe decideix
d'arribar-se a Ventalló
a complir els seus compromisos
i impartir les comunions,
no gosava emprendre viatge
sense escorta o guarnició.
La Comtessa li proposa
son exèrcit protector:
perquè ella vol l'Església
i fa mèrits pel perdó.
Al bisbat bé s'ho rumien
i no hi troben objecció.
La Comtessa ja és llegenda,
més llegenda com més va;
no hi ha dona més odiada
ni envejada a l'Empordà.

El gegant canta que canta,
mai no es cansa de cantar:
al trist torna l'alegria
i a l'alegre fa plorar.

Fa cançons de cada cosa,
mai no perd la inspiració,
però en cantar-les solitari
la tonada es torna plor.
Festejant una pubilla
ben humil de Ventalló
fou respost: "Abans soltera
que amb marit tan espantós!"
Ell bé prova d'esforçar-se
treballant de sol a sol,
però de nit, sense esperances,

es retira al seu racó.
El gegant canta que canta,
mai no es cansa de cantar:
al trist torna l'alegria
i a l'alegre fa plorar.

15a part: coneixença de tots dos

Vint-i-nou n'és de setembre,
gran diada a Ventalló,
perquè Sant Miquel de Glòria
de la vila és sant patró.
I més festa assenyalada
correspon a l'ocasió,
la presència del bisbe
i eclesiàstics en munió.
Han vingut per la litúrgia
d'impartir confirmació
a l'aplec de cristianalla:
tan pubilles com minyons.
Cap família d'importància
no pot perdre's l'ocasió.
Les tartanes ben guarnides
i mudats amb el millor.
De l'església a la plaça
hi van tots en processó.
Com se'ls miren els modestos
i reciten els seus noms:
Caramany i Descatllar
de Sant Pere Pescador,
el baró amb els de Sant Mori
i el baró de Montiró.
Albanyà de Torroella,
i de Sant Miquel hi són
amb els Fages, i els Cortey
d'Armentera i d'Albons.
De Vilacolum, els Geli;
de Palau, els Batlle, tots;
com els Puig de Vilaür
i a la fi els de Ventalló:
tibats els Sastregener,
més tibats els Parramon.
Cada dona sembla un àngel,
cada home, un gran senyor.

Però el punt de les mirades
dama n'és de Quermançó
que ha prestat setanta lladres

perquè el bisbe arribi a lloc.
Es passeja despectiva
entre tanta tibantor:
cap senyora li fa ombra
ni la ignora cap senyor.
Només un que n'és bon mosso
eludeix la reunió:
"Gegant, ¿digues per què plores
assegut en un racó?"
"Ma Senyora, la Comtessa,
ningú em vol per ballador.
Sóc donzell però sóc pobre i
ma llargada els fa por."
"¿I amb mi, que ballaries,
demanant-ho per favor?"
"Ma Senyora, amb vós, sens dubte,
aniria al cap del món."
Ja fa un signe la Comtessa
que la vegi el director:
"Que interpretin la Corrandà,
que ballem Narcís i jo."⁹
Com que els músics s'atabalen,
creixen les murmuracions.
La Corrandà és ball de prínceps,
se'ls reserva aquesta honor
però ningú vol contradir-la

9 En una de les representacions teatrals el Romancer explicava aquesta situació amb els versos:

Ai, senyors, que la Corrandà
n'és un ball que és reservat
a l'excels rei don Fernando
i a la cort del seu regnat.

Ai, la gent, tota s'esvera.
Ai, dels músics, ¿què faran?
La Comtessa ja s'espera
al bell mig, amb el Gegant.

Ai, senyors, setanta lladres,
que s'escampen, ben mudats.
Són setanta i no baladres
que segur que van armats.

Ai, l'orquestra, que comença;
ningú busca guirigall.
És diada, tothom pensa,
i és un ball, tan sols un ball.

amb els lladres a l'entorn.
Ja els músics que comencen
entre tanta expectació
i els dansaires que la ballen
no ho podrien fer millor,
malgrat tanta diferència
és parella que fa goig.
Tot el poble es bocabada
i no cessa la remor:
que tothom recordi sempre
que en plena plaça major
hi ballaren la Comtessa
i el gegant de Ventalló.
Hi ballaren la Corranda
en el jorn del sant patró.¹⁰

10 En una de les versions escèniques hi havia una presentació abreujada de l'escena que representava la Plaça Major de Ventalló, feta amb els versos següents que també recitava el Romancer:

A la plaça som del poble / quan l'Ofici s'ha acabat.
Les portades ben obertes / i els balcons endomassats.
Ara arriba el senyor Bisbe, / riallades, besamans,
compliments de les beates, / reverències dels beats.
L'acompanyen cent famílies, / les millors de l'Empordà.
Tots li volen gentiletes / i ell que vol... només dinar.

A la plaça hi ha la cobla / que comença ja a afinar.
Tots s'hi apleguen car la música / de la festa és dolç reclam.
La Comtessa tot ho esguarda / des del seu discret sitial,
ja que ella n'és l'escorta (que) / durà el Bisbe a la Bisbal,
amb setanta dels seus lladres, / per la plaça dispersats,
que tothom bé identifica / però ningú no ha saludat.

A la plaça, ran de closa, / com un gos arraconat,
abaltit seient al marge... / n'és el benvolgut Gegant.
Ara és mosso de la vila, / aquí hi viu d'ençà dos anys,
des que fugí de Sant Pere / disposat a no tornar.
Veu les noies, les pubilles, / i ell que frissa per ballar.
Prou que sap, però, que el defugen: / si els demana, se'n riuran.

Tanmateix ara s'acosta / una dama tan galant...

16a part: la Comtessa a Quermançó

Allà, a Quermançó,
hi viu Teresa Bach
amb prop de cent soldats,
brivalls i lladregots.

Comtessa per tothom,
pels seus brau capità
llueix a cada instant
que viu entre tresors.

No hi ha, en tot el món,
muller tan elegant.
De tots els seus cavalls
són tres els que més vol:

Kabir, de blanc color,
capaç de separar
les aigües al seu pas
en temps d'inundació.

Vermell és el segon;
invicte sortirà
qui el pugui cavalcar
i Nènior du per nom.

El terç és Belfegor,
tot negre i imposant
que sempre va ferrat
amb cent monedes d'or.

Sorprenen tot el món
ses crines flamejants,
els címbals, els brillants
cinyells i picarols.

Allà, a Quermançó,
hi viu Teresa Bach
que tria en cada cas
vestits amb distinció.

La brusa de crespó
tothora immaculat,
calçons molt ajustats
i curts de fosc color.

Levites amb fistons
i amb argentins collars,
gavanys de tafetà
amb brodadures d'or.

Du un ample cinturó
de cuir tot treballat
i ben damasquinat
amb pedres de valor.

Els guants de roig pelló
que puguen fins mig braç,
botins de cuir granat
que arriben als genolls.

Amb sengles pistolons
armada sempre va
a punt de disparar
i amb punys d'argent tots dos.

A més al cinturó
mai no podran faltar
l'espasa i el punyal
d'empunyadura d'or.

Un bon capell rodó,
cuir negre amb incrustats
robins entre metalls,
i d'or els esperons.

Allà, a Quermançó,
hi viu Teresa Bach;
pels seus brau capità,
comtessa per tothom.¹¹

11 En una de les versions escèniques el fet que la Comtessa fixés el seu refugi a Quermançó ja s'informava en els versos que corresponen a la 14a part d'aquest romanç. S'hi afegien les següents estrofes recitades pel Romancer:

De la Bisbal a la Jonquera,
de Banyoles a Castelló,
tots coneixen na Teresa,
dama n'és de Quermançó.

Tan agrest i autoritària
que no sap què és el perdó,
té l'astúcia d'una guilla
(i) l'altivesa d'un lleó.
Ara assalta una patrulla,
ara eixuga un cobrador,
agressió, botí i rapinya
aquest és tot el seu món.
De vegades prou cavalca
tota sola per l'entorn,
com una au majestuosa
que silent emprèn el vol.
Si l'envegen les pubilles,
més l'admiren els barons.
Ella però els manté a ratlla,
mai no vol parlar d'amor.

17a part: el Governador de Girona

Heu de veure don Fernando
envoltat d'arcabussers
com s'allunya de Girona
quan la nit ben negra és.
Don Fernando de Mendoza,
que governa prepotent,
enviat per les Castilles
a acabar amb els bandolers.

¡Por Dios, don Fernando,
no se enfade usté!

Du una bossa carregada
de vergonya i de diners.
Els diners per la Comtessa,
la vergonya per a ell.
Vint patrulles va enviar-hi
i en tornaren només tres.
Tots els altres: oficials
i soldats, fets presoners.

*¡Por Dios, don Fernando,
tranquilícese!*

¡Quin ridícul, don Fernando!
Vós l'heroi volíeu ser
i ara es rifen tots de vós,
de Madrid a l'estranger.
"Ja és prou fatxenderia"
decidíreu un moment.
"Si hi envio més esquadres
de segur la venceré."

*¡Por Dios, don Fernando,
tómeselo a bien!*

Recordeu una conversa;
vau tenir-la amb un tinent
deslliurat per la Comtessa
per malalt convalescent.

"És molt bella i noble dama,
mai no ens ha donat turment;
ja voldria per nosaltres,
capitana amb tant de seny."

*¡Por Dios, don Fernando,
tila y no café!*

El malalt la retratava
alta i bru color de pell,
abrinada i primorosa,
tint panotxa en el cabell.
Deslliurà encara un altre home
per al jorn del casament,
tot donant-li unes esplèndides
arracades per present.

*¡Por Dios, don Fernando,
qué más puede hacer!*

I aquest altre li explicava,
commogut d'agraïment,
que els soldats es barallaven
perquè ella s'hi fixés.
Enfebrits només miraven
de com fer-se bandolers,
ser acceptats a la partida
vora seu per sempre més.

*¡Por Dios, don Fernando,
no se enfade usted!*

Alarmat per les notícies
sense altra cosa a fer
acceptàreu la demanda
i aquí sou, vençut i ofès.
Que ara aneu a rescatar-los
a través del pagament
dels tresors que acaronàveu,
i que ella us exigeix.

*¡Por Dios, don Fernando,
tranquilícese!*

Teniu cita a Camallera;
llà us esperen dos genets
que us duren fins a l'exèrcit
que la dama té sotmès.
Conduït per lladregots,
vós, representant del rei,
humiliat, vilipendiat
no podríeu ser-ho més.

*¡Por Dios, don Fernando,
tómeselo a bien!*

Ja passeu per Vilaür,
ja us porten cap a Arenys.
Amagueu una pregària
tot mirant-vos-ho amb recel.
La Comtessa té paraula,
us espera a camp obert:
no us tem cap maniobra
ni us prepara traïment.

*¡Por Dios, don Fernando,
tila y no café!*

En el punt just del migdia
la barata es produeix,
la Comtessa rep la bossa
i us entrega els presoners.
Ella té riulla franca,
vós ganyota de sorprès.
Arrogant i esvelta dama,
vil proscrita, ¿com pot ser?

*¡Por Dios, don Fernando,
qué más puede hacer!*

Tornareu amb un exèrcit
que us ha perdut la fe,
i que amb feines i treballs

pagareu a fi de mes.
Heu de veure don Fernando
arribant als seu quarter.
No és un home, sols una ombra:
la Comtessa l'ha desfet.

*¡Por Dios, don Fernando,
no se enfade usted!*

18a part: sonet a soles

A voltes us espio, oh Comtessa,
i vetllo de no ésser descobert
perquè un desig atio mai no acomplert
i en no ser satisfet jamai no cessa.

M'agradeu quan vagueu sense cap pressa,
a cavall o a peu pla, per camí incert,
abstreta i divagant, però amb l'ull despert
i tothora amatent a qualche fressa.

En moments com aquests, l'ànima em vessa
com al bosc d'entretemps li vessa el verd,
i al meu amor li cau tanta disfressa.

Es perd la inspiració, i el curs es perd,
la tinta de la ploma es torna espessa
i sols pot reflectir mon desconcert.

19a part: **assalt a una masia**

Quan la nit, fosca i callada,
sobre els camps ja s'estenia,
allà lluny just s'albirava
el llum trist d'una masia.

Comtessa:

"Homes braus, de ma partida,
bona sort us donaré
si lluiteu amb valentia
i sabeu portar-vos bé."

Gegant:

"Ma senyora, la Comtessa,
jo seré al vostre costat.
En cap lluita compromesa
mai mon braç no us ha deixat."

Comtessa:

"Oh, gegant valent i noble,
molt em plau ta companyia...
¡Endavant, braus de mon rogle,
ataquem ja la masia!"

Sometents hi ha que la guarden,
homes són forçuts i destres...
han vist tropes i es preparen
tot fent foc per les finestres.
La primera, la Comtessa,
a cavall els precedeix
entre pólvora ja encesa,
mes son cor no defalleix;¹²
el foc d'arcabusseria
els bandits té esporuguits,
només pensen en fugida,
però els increpa ella a crits.

Comtessa:

"Sou covards de sang vermella,

si fugiu ara d'aquí,
qui bandit sia i no ovella
vingui tot després de mi."

Tots els lladres s'afilaren,
ningú vol ser dit covard.
Si la dama va primera
fins els morts la seguiran.
Ara callen les pistoles
i treballen ganivets,
corre sang per les rajoles,
per les portes i parets.
Mentre cremen corts i quadres
i s'enfonsen els teulats,
els bandits se senten lladres
bruelant esbojarrats.

Comtessa:

"Masovers, deixeu les armes
i ningú no prendrà mal,
volem sols l'arca dels amos
distrets a la capital.
Llà gallegen de riqueses
que al pou van amagar
i ans no siguin rovellades
fem-les córrer de mà en mà."

Ja vençuts els de la casa
es retiren a l'obac.
Els bandits desen l'espasa
i es dediquen a omplir el sac.

Comtessa:

"Prou de morts i de disputes.
Volem coses de valor,
les que tenen ben ocultes.
Temps fa que m'ho diu el cor.
Gegant, mira aquella porta
a l'extrem del corredor.
Obre-la sense demora
que allà dins hi ha el millor."

D'un batzac de peu l'esberla
i en surt un plor infantil.
Qualque cosa els fa respecte
perquè hi entren amb sigil.
Ma senyora la Comtessa,
bella i blanca com un lliri,
tanca la porta amb dolcesa
i apropant-se encén un ciri.
Cambra que és neta i molt clara;
i al bressol hi ha un nadó:
un nen que plora a sa mare,
amagada en la foscor.¹³
Veu la dona, esporuguida,
son cabell despentinat;
mentre creix de nou la lluita
amb brogit i crueltat.
Es combat fins a la porta,
cau per terra tot seguit;
la Comtessa els exhorta
i se'ls mira fit a fit.

Comtessa:

"Tu, gegant, estreny la brida,
ningú toqui l'angelet,
si és que vol seguir amb vida
i coneix mon ganivet."

Mestressa:

"Rica és la pagesia,
bones unces i bestiar.
Déu us guardi en aquest dia,
de ma sort vós cobejar.
Us donc l'or, la pedreria,
tot l'argent que es pot trobar.
L'angelet jo no us daria
per tot quant pugueu robar."

13 En una altra versió, per exigències escèniques:

Cambra que és neta i molt clara
(amb) un bressol per a un nadó;
nen en braços de sa mare
que s'amaga en la foscor.

Gegant:

"Mentre jo davant la porta,
tot fent la guarda m'estava,
de genolls, mare somorta,
(a) la Comtessa suplicava.
Mes l'infant ja no plorava,
car son pit li era coixí
i amb les mans l'acaronava
com les ones del mar fi."

Comtessa:

"Jo també un fill tenia
que era tota ma il.lusió.
En mos braços s'adormia
tot cantant-li una cançó.
*A la nit surten les bruixes
a robar-ne els infantons.
Por no tinguis d'eixes dones
si la mare et fa petons.*
Si una volta les campanes
toquen a la mitja nit,
corraran totes les mares
vers sons fills que són dormint,
puix que diuen que per zones
i viaranys de l'Empordà,
fetilleres, males dones,
volen tots els nens matar
i amanir amb ses estranyes
elixirs i encantaments,
els amargs secrets beuratges
de curar enamoraments.
*A la nit surten les bruixes
a robar-ne els infantons.
Por no tinguis d'eixes dones
si la mare et fa petons.*"

Mestressa:

"¿Vós no sou la cruel dona
que ha cremat tot el que es veu?
¿Vós no sou la malfactora
que té el cap posat a preu?
¿De qui diuen les rondalles

que salpiquen l'Empordà
que us plauen les batalles
perquè no podeu plorar?
¿Que voleu el plany dels altres
per plaer propi i consol,
que feliç sou entre lladres
cremant i escampant el dol?
¿Que tot i noble Comtessa,
dama sou de Quermançó,
(a) Garriguella canongessa i
més ferotge que un lleó?"

Comtessa:

"Per dissort, sóc, bona dona,
tot això que pregoneu.
Que sóc lladre i sóc senyora
i a mon cap han posat preu.
De ma vida en les contalles
moltes coses sentireu.
Sang i foc en mes batalles,
crueltats bé hi trobareu.
Mes no vull or ni riquesa,
que no estimo en re el diner.
Sapigueu, bona pagesa,
que mon gran i únic plaer
fóra l'heure entre els meus braços
un nen com el que teniu,
puix que sols l'amor té llaços
que al meu cor donen caliu.
Mes per mi trista és la vida:
no tinc casa ni convent,
a cavall, com maleïda,
de llevant fins a ponent.
Vostre fill, jo us l'entrego;
sou sa mare, l'heu parit.
Per la Verge, però, us prego
d'eixa creu posar-li al pit.
És la creu de Garriguella,
per si sola és un tresor.
Serà un jorn per la donzella
que mereixi son amor.
Signe és de gran noblesa

que en mos braços hagi estat!
De Molins jo sóc Comtessa,
com un fill us l'he tractat.
Bon Gegant, sóc dissortada;
ben aviat fugim d'aquí.
Els cavalls a la portada,
breu la nit pel llarg camí.
Adéu, cambra neta i clara;
adéu, mon pobre infantó.
Vós, pregueu, la seva mare,
per la dama sens perdó."

20a part: fugida de Figueres

Ja veníem tots contents
del Castell de les Tenebres
carregats amb tres baguls
de joiells d'or i monedes,
i només amb tres ferits
per vint baixes de les seves.

"Això s'ha de celebrar"
ja ens crida la Comtessa.
"Els ferits a Quermançó,
tots els altres a Figueres:
tots els bóts eixugarem
i de totes les tavernes."

Ja s'hi veuen els bandits
regaudint de les mestresses.
Poc sabem que a ciutat
són soldats els que ens esperen,
van armats fins a les dents
i amb les ordres molt severes.

Travessem el vell portal
de Llevant sense temença
i quan som ja tots a dins
tanquen portes al darrera.
Apareixen els soldats,
n'és la plaça tota plena.

I trobant-nos envoltats
ja s'adona la Comtessa
que lluitar fóra morir
i pitjor encara retre's.
Amb els ulls que vessen foc
apartem-nos ens ordena.

Treu la bossa del botí
engrapant-la amb les mans plenes
de doblers i de joiells
que a la llum del sol flamegen.

Com aquell qui sembla blat
l'or escampa, a balquena.

Deixen l'arma aquells soldats,
salten, corren, es mosseguen,
esgarrapen, esp(e)ritats,
alcen molta polseguera,
surten dels amagatalls
mentre l'or encara neva.

Els bandits han ben comprès
quina és la nostra feina
i aprofiten l'avalot
esbotzant-ne la portella
i abans d'un dir Jesús
correm cap a Garriguella.

"Hem perdut bastants doblers
sens menjar i sense beure
però encara som ben vius,
més valents que mai, com sempre.
Bon profit per als soldats
si no els fan consell de guerra".¹⁴

14 En una de les versions escèniques hi ha un personatge, en Nofre, que després de fracassar en els seus intents de tenir relacions afectivosexuals amb la Comtessa, la traeix i és per aquesta raó que són encaçats a Figueres. El Romancer introduïa l'escena en què es parla de la traïció amb aquests versos:

L'orgullós Nofre / tindrà la sort
de viure temps / en el record
de la Comtessa / i sa conhort
pel que va fer / que ara n'és mort.
Si m'escolteu / amb atenció
i em feu a mans / un bon porró, (o bé: i obriu els ulls / a la raó,
sabreu dels crims / quin és pitjor;
sabreu la fi / que fa un traïdor.

21a part: entrevista amb el Pastor

El Pastor de Batipalmes
n'era temps fou bandoler
per despit del Seminari
que per lleig no el van voler.

Ara viu allà a Sant Mori
retirat de tot brogit
entregat a la pregària
i al conreu de l'esperit.

Viu allà perquè un bon dia
d'un mal pas salvà el baró
que era en mans d'una partida
criminal sens parangó.

El baró ara l'alimenta i
li reserva un recambró,
tot modest i sense luxes,
però encarat al Canigó.

El Pastor de Batipalmes
n'era un temps fou bandoler.
Ara diu Missa a diari,
no hi ha home amb tanta fe.

La Comtessa ja s'hi adreça
perquè viu en desesper.
Sent al cor tanta tendresa
que es marceix sense remei.

Comtessa:

"Oh, Pastor de Batipalmes,
digue'm tu si tinc consol.
No crec ja en la meva vida
ni en bandits ni en lladregots."

"Cada cop són més salvatges,
cruels i indisiplinats.
Em respecten, però m'odien.
No puc tindre els ulls tancats."

"Tanmateix mon cor s'exalta
de pensar en la Salvació.
¿Com puc fer-ho, si en ma vida
mai no he demanat perdó?"

La Comtessa ja s'hi adreça
perquè viu en desesper.
I el Pastor bé la confessa
veient son penediment.

Pastor:

"No dubteu, oh, ma Comtessa,
Déu us ha de perdonar,
el jorn que vostra tristesa
us permeti de plorar."

"Aquesta és la penitència,
i us segueix com gos fidel
el perdó heu de buscar-lo
prop d'aquí, a Sant Miquel."

22a part: **reclusió a Garriguella**

Els cavalls nostres corrien,
amb la nit quasi acabada,
les estrelles es fonien
per donar pas a l'albada.

Ma senyora mira enrera
puix que lladres i traïdors,
gent dolenta i compromesa,
la segueixen pels tresors.

De robar tenen desfici
o matar-la amb traïdoria...
¿Saben que tinc per ofici
defensar-la nit i dia?

Ma Senyora es retenia
per sentir com ressonava
la campana cristal·lina
que a oració predisposava.

Comtessa:

"¿Sents, Gegant, una campana?
¿Sents, Gegant, el seu ressò?
¿Que no sents que per mi clama
i que em crida a fer oració?
¿Què m'hi espera a Quermançó
si no l'ombra d'una estrella?
Abadessa, el perdó
em dareu a Garriguella.
Sols novícia humil serà
la que un jorn fou Canongessa
i blanc hàbit vestirà
qui vestia de Comtessa.
La que més obeirà,
qui farà més penitència,
nit i dia pregarà
a la Verge sa clemència,
que perdoni sos pecats
i sa joventut perduda,
tots els crims i els disbarats

d'una vida trista i dura;
la que avui tot penedida
dóna un crit de deslliurança,
sent desig de nova vida
de repòs i d'esperança.
Suau campana que em convides,
amb cançó de coure, bella.
És a mi a la que crides...
Bon Gegant..., a Garriguella!"

Gegant:

"Girem cua, doncs, senyora,
ja que el cor us ho demana.
A cavall sols hi ha una hora
i us apressa la campana.
Noble vila és Garriguella
i el convent té tanta fama
que és novícia la donzella
i casada n'és la dama."

Comtessa:

"Té, Gegant, aquest sarró
que el de dins és tot per tu;
bé podràs viure amb això,
no et destorbarà ningú.
Molt més et mereixeries,
però sé prou que no ho voldràs.
Pren, doncs, tals menuderies
que per tu n'he fet pedaç.
Vés amb l'ànima ben neta
que jo em quedo en el convent.
Fes ma colla per desfeta
que no hi tinc més mirament.
Vés, Gegant, et pots ben creure
que el comiat nostre és aquí
car mai més no ens hem de veure:
he signat ja el meu destí."

Contestar-li no podia;
ni un sol mot no em va sortir.
Ni un sol dit no se'm movia
quan callà, girà i seguí.

El meu cor silent xisclava
convençut de veritat
que era l'última vegada
que era viva al meu costat.

23a part: expulsió de Garriguella

"Mare sóc
abadessa d'aquest lloc.
Tinc per fat
la responsabilitat
que mai no
minvi sa reputació."

"Dies fa
que arribàreu a resar
amb els drets
a fer ús de ses parets
per raó
de naixença i condició."

"Tinc senyal
que la Verge no us vol mal
i amb escriu
Déu del Cel us protegeix:
us fan do
del present del seu perdó."

"Tanmateix
Déu no fa totes les lleis.
Del Bisbat
he rebut sobre lacrat
tot dient
que marxéssiu del convent."

"Avisant
que les normes no obstant
acceptés
vostra almoina de diners
però que a vós
us fes fora com a un gos."

"Ningú no
us estima més que jo;
prou sabeu:
de la fe no en faig menyspreu,

però no puc
atorgar-vos l'aixopluc."

"Com hi ha dany
de tenir taques de sang
al convent
no hi podeu fer establiment.
Amb dolor
jo tinc l'ordre d'expulsió."

"Mare sóc
abadessa d'aquest lloc.
Tinc per fat
la responsabilitat
que mai no
minvi sa reputació."¹⁵

15 En les versions escèniques la reclusió al convent de Garriguella és anterior a l'entrevista que la Comtessa té a Sant Mori amb el Pastor de Batipalmes. Així, en l'esmentada entrevista, Comtessa i Pastor debaten el per què ella és expulsada del convent. El Romancer ho explica amb aquests versos:

Ma Senyora la Comtessa, / per a vós no hi ha perdó;
no pas dins de Garriguella / ni tampoc a Quermançó.
Heu anat fins a Sant Mori / amb el vostre amic Pastor,
el Pastor de Batipalmes, / home sant de vocació.
Ell us diu de què manera / trobareu la salvació:
"No haureu pau si no hi ha llàgrimes / ni consol si no hi ha plor."

24a part: el convent de Garriguella

En les muntanyes de Roda,
vers la vessant de ponent,
una campana ressona
d'un solitari convent.
Tan blanques són ses novícies
tan blanques flors i parets,
de coure són les campanes
i d'heura plens els vernets.
Matí de freda gebrada,
migjorn pertot lluminós,
la tarda es vessa daurada
que el vespre ve silenciós.
En el jardí les novícies
caminen de dos en dos,
resant, o expliquen notícies
quan cuiden testos i flors.
Molts anys fa que l'abadessa
no pot al pati baixar
i sols va fins la capella
en els moments de pregar.

Ai, Verge, santa patrona,
tot dolçament li demana
que els cors que ella alliçona
Déu tingui en bona emparança;
que de profit siguin noies,
sempre bon cor i dolç tracte,
que nobles són les pubilles
al seu convent confiades.
Formar-les bé és el seu deure
perquè seran ben casades.

Les dames de Garriguella
no es compren amb cap diner:
sols de creuar la portella
es casen amb cavaller.

És el convent que ha educat
més reines i més comtesses.

Les noies que s'hi han quedat
són dames i canongesses.

Mes dins el cor de la mare
una espina hi té clavada;
que la novícia més clara
fa temps en fou expulsada.

El seu destí desgraciat
es diu per tota la plana:
que amb els bandits ha tornat
i en torna a ser capitana.

Dissort la d'aquesta dama
que li era tan estimada
que cada dia és un drama
com tant i tant l'ha plorada.

Sos ulls ja s'han envellit
de tantes i tantes llàgrimes,
que per la dama a la nit
fa més fervents les pregàries.

Quan la campana ressona
i el sol mor a l'horitzó,
el resos faran més bona
la Dama de Quermançó.

25 part: retorn al mal viure

Mentre jo, en dolça vida,
de cançons feia manyocs,
lloant la dama afligida
a parents i amics badocs,
vós torneu al trist malviure
assaltant poblets veïns;
s'ha acabat vostre somriure,
oh Comtessa de Molins!

El perill us persegueix
i els nous lladres ja no creuen:
el destí se us apareix
sovint quan criden i beuen:
hi ha soldats a cada passa,
les masies són fortins,
que robar té mala traça,
oh Comtessa de Molins.

Si sabés la vostra angúnia
a l'instant ja era vingut,
oblidant tota rancúnia,
oblidant tota inquietud.
Però comprenc que no em volíeu
en aquells moments mesquins
quan la fi ja pressentíeu,
oh Comtessa de Molins.

26a part: llàgrimes a Sant Miquel de Fluvià

Primavera és al pla
i un genet tot solitari
com eixit d'un llarg calvari
és guaitant-se el campanar
de Sant Miquel de Fluvià.

Travessant la població
quan la gent tota és a Missa,
qualque dona espantadissa
que guardava el seu nadó
tanca amb força el finestró.

Si algú l'ha reconegut
comprovant que n'és diumenge
i el seu pas tan resolut,
s'imagina una revenja:
que el fuster faci el taüt.

Però la dama va a la plaça
a cavall de Belfegor,
el de ferradures d'or,
el que amb la testa i traça
obre qualsevol portassa.

I ja l'obre, la del temple,
i el rector que l'oficia
(el) veu entrar amb sobirania.
Ningú creu el que contempla:
tant d'orgull, tan mal exemple.

El rector ja se li acara
tot provant de fer-la fora
per impia i pecadora.
Mes postrada vers el frare
li parlà amb veu molt clara:

"Pecadora sóc que vinc
el perdó a demanar
per a tot el meu pecar."

El silenci agranda el dring
d'aquest seu descavalcar.

El mossèn no sap respondre,
ni tampoc cap feligrès,
així doncs, retorna el res.
Tots el cap tornen a tondre
i el rumor s'arriba a fondre.

El cavall ja s'enretira
sense fer gaire soroll
i a la porta se'n regira
per flectar també el genoll
davant del poble que mira.

La litúrgia enllestida
ningú sap què ha de fer,
si fugir cap al carrer
o romandre a la cadira
fins que acabi l'homicida.

Finalment surten a fora
amb el rostre atabalat
perquè la Missa ha acabat
i la dama pesarosa
de genolls plora que plora.

Cada llàgrima quan cau
dringa al terra com de vidre,
passa el temps dins la clepsidra
amb la música de pau
i una llum secreta i suau.

Ja s'aixeca lentament,
cada gest és més solemne,
com soldat que torna indemne,
els seus ulls d'un roig candent
mostren son penediment.

I se'n va amb tota calma,
que la pau l'ha embolcallat.
Va a complir amb el seu fat,

a recerca d'un reialme
que l'abriga talment talma.

I set perles de puresa
i mesura extraordinàries
trobarà en lloc de les llàgrimes
el prelat amb estranyesa
enllestint de ses pregàries.

Sent un cor de querubins:
"Vora el mar sols hi ha petxines,
els castells són terra endins.
Vostre plor és de perles fines,
oh Comtessa de Molins."

27a part: mort de la Comtessa

Les campanes ja no ploreu,
canten ara una cançó.
Il·luminen les fogueres
dins dels murs de Quermançó.
I la nit tota estelada
té perfums de mar i pins,
mentre plora, penedida,
la Comtessa de Molins.

Mil vuit-cents vint-i-sis,
una nit estival,
l'Empordà es deixondeix
sota un tro infernal.

Grans columnes de fum
l'endemà a l'horitzó,
vénen de Garriguella,
vénen de Quermançó.

Ha esclatat el castell
farcit de polvorins:
els deixats pel francès,
els portats pels bandits.

¿Qui ho haurà provocat
o n'ha estat accident?
¿Han mort els bandolers,
queden supervivents?

Mil esguards de cobdícia
barrejada amb la por.
Cap resposta és segura
i en parla tothom.

No hi aneu, adverteixen,
que si hi ha algun tresor
un gegant hi ha que el vetlla

tot cantant melangiós:¹⁶

Gegant:

"Les campanes que retrunyín
amb un plany ple de tristor,
que n'és morta entre les runes
la Comtessa a Quermançó.
Qui no plora aquesta dama
deu tenir instints roïns,
puix que ha mort en noble fama
la Comtessa de Molins."

"A cavall, com maleïda,
de llevant fins a ponent,
així us va passar la vida,
així us va arribar el moment.
Quan tan clar destí se'ns mostra,
hem de creure en els destins,
que a cavall segueix el vostre,
oh Comtessa de Molins.

"Per les closes inundades,
per l'Albera i les Salines,
per garrotxes serralades
i sorrals d'arenas fines,
per la plana inacabable,
pels asprius i terraprimms...
sou l'empremta inesborrable,
oh Comtessa de Molins."¹⁷

16 En una de les versions escèniques apareixen els esperits dels principals personatges de l'obra i conversen amb la Comtessa morta, per això quan el Romancer recita aquests versos diu:

Mil vuit-cents vint-i-sis, / una nit estival,
l'Empordà trasbalsat / per un tro infernal.
Grans columnes de fum / l'endemà a l'horitzó;
¡vénen del Montperdut, / s'alcen per Quermançó!
Ha esclatat el castell / farcit de polvorins,
els deixats pel francès, / els portats pels bandits.
¿Qui ho haurà provocat, / o n'ha estat accident?
¿Tots els lladres hi han mort, / queden supervivents?
Mil esguards cobejants / barrejats amb la por.
Ningú en sap res segur / mes en parla tothom.
No hi aneu, us diran, / que si hi ha algun tresor
és voltat d'esperits / carregats de rancor.

17 Acompanyant uns dibuixos fets per alumnes de l'escola "Llagut", de Sant Pere Pescador, s'havien reelaborat els versos següents:

Llegendària Teresa
que d'abans del naixement
el destí ja et té sorpresa
per camins de sang i argent.
Aixecares una hisenda
d'una pobra propietat;
mes tu no n'hauries renda
sinó el teu germà Bernat.
Arribaren els francesos,
pertot eren, qui sap com.
No en sortiren pas il·lesos
ni la vila ni el teu nom.
Malcasada a Barcelona
amb un fill per bell botí;
el destí, que no perdona,
se l'endú i et fa fugir.
Sempre més seràs proscrita,
com bandit sense parió.
Guardaràs aital collita
criminal, a Quermançó.
El destí, però, et depara
les lliçons d'amor més gran:
l'amistat d'un pastor i frare,
la custòdia d'un gegant.
Sola i farta de malviure
desitjares benmorir...
la dreuera per ser lliure
és que siguis ton botxí.

*Josep-Càndid Miró i Sellart
Elenc Santperenc
Sant Pere Pescador, 1993-1995*

Fóra difícil recordar tothom qui ha participat en aquests versos, però hi ha uns quants agraïments inexcusables:

*—els companys de l'Elenc que han estat en el projecte des d'un bon començament fins a l'imprevisible final, **Josep Maria Barceló, Miquel Plà, Maribel Olmos i Jaume Tabernero,***

*—els recopil·ladors d'històries, rondalles i documents que ens van permetre entrar en contacte amb la Comtessa i els seus contemporanis i entendre-hi l'incomprensible: **Ròmul Sans, Ernest Vidal, l'avi Sopa, el Sr. Sala, Maria Àngels Rocas, Josep Godo, Montse Vilà.***

*—artistes que han posat dosis de la seva inspiració en versos i parlars en aquest poema recollits: **Bernat Miró, Núria Esponellà, Josep Tero, Maria Rosa Font.***

*—les persones que m'han suportat (en tots els sentits de la paraula) durant la meva sospitosa i inacabable relació amb la Comtessa: **l'Annabel, en Josep-Esteve i la Ginesta.***

—i tots aquells que han participat en els nombrosos actes dedicats a la Comtessa de Molins que s'han anat succeint a Sant Pere Pescador. M'agrada pensar que aquest romanç ha estat una de les portes per on s'han desbordat bona part d'aquestes actuacions.